HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

Alexandre Bennigsen, S. Enders Wimbush, Muslims of the Soviet Empire: A Guide, Londra, C. Hurst & Company, 1986, 294 s.

Fatih KÖSE [1]

Son dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin büyük bir gelişme göstermesi ve karşılıklı üst düzey ziyaretler, Rusya'ya ve bu ülkede yaşayan Müslüman topluluklara olan ilgiyi artırmaktadır. Dolayısıyla bu ülkedeki Müslümanların tarihi, kimlikleri, yaşadıkları bölgeler ve nüfusları hakkında bilgi ihtiyacı doğmaktadır. Bilindiği gibi Rusya Federasyonu, ülkede yaşayan 20 milyon Müslüman sayısının birçok İslam ülkesinin nüfusundan daha fazla olduğunu gerekçe göstererek, 57 ülkenin üye olduğu İslam Konferansı Örgütü'ne (İKÖ) gözlemci üye olmak için başvuruda bulunmuştu. 2005'te Rusya'nın başvurusu ele alınarak üyeliği konusunda olumlu görüş bildirilmiş ve Rusya 2007'de İslam Konferansı Örgütü'ne gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Rusya'da yaşayan müslümanların sorunlarını ele almak maksadıyla bu ülkede resmî bir müftülük makamı da bulunmaktadır. **Muslims of the Soviet Empire:** *A Guide* (***Sovyet İmparatorluğu Müslümanları:*** *Bir Rehber*) adını taşıyan çalışma, Rusya'da yaşayan Müslüman topluluklar hakkında sağlıklı bilgiler sunan temel eserlerden biri olup âdeta bir rehber niteliğindedir.

Kitabın başyazarı A. Bennigsen, 1913'de St. Petersburg'da doğdu. 1917'de meydana gelen Bolşevik İhtilali'nden sonra ailesi Rusya'yı terkederek 1919'da Estonya'ya göçetti ve 1924'de Paris'e yerleşti. Yazar, burada Doğu Dilleri Fakültesi'nde eğitim gördü. Sosyal bilimler dersi okuttu ve Arap Olmayan Müslümanlar Tarihi Kürsüsü başkanı oldu. Bennigsen aynı zamanda Chicago Üniversitesi ve Wisconsin-Madison Üniversitesi de dâhil olmak üzere çeşitli Amerikan üniversitelerinde dersler verdi. Yazara göre, Sovyetler Birliği'ndeki Müslümanlar kimliklerini koruyarak "sovyetleşmeye" etkili bir şekilde direnmekteydi. Bu durum, Müslümanların çoğunun İslam'ı tam anlamıyla bilmemelerine ve yaşamamalarına rağmen, güçlü bir kültürel ve geleneksel bilgiye sahip olduklarından kaynaklanıyordu. Belki de bu yüzden yazar İslam'a önemli siyasi bir rol atfetmektedir. Bennigsen, milliyet meseleleri üzerine çalışan biriydi. Bu konularda altı kitap yazmış olup, dördü dilimize çevrilmiştir. Dr. S. Enders Wimbush, Chicago Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında doktora yaptı. Boston Massachusetts Üniversitesi'nde tarih dersleri aldı. Merkezi Oxford'da bulunan Orta

[1] *Dr., İstanbul.*

Asya Araştırmaları Derneği başkanlığı yaptı. BBG (Broadcasting Board of Governors) Strateji ve Bütçe Komisyonu'nda aktif üyedir. Uluslararası ilişkiler, güvenlik, strateji ve sivil toplum gibi konularda danışmanlık yapmaktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (OSSC-Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler) yıkılmadan önce bu ülke topraklarında yaşayan ve toplam nüfusları 50 milyon kadar olan Müslüman-Türk topluluklarının birçoğu henüz bağımsızlıklarına kavuşmamışlardı. İşte bu dönemde hazırlanan ve bu döneme ışık tutan eser, iki ana bölümden oluşmaktadır:

İlk bölümde kısa bir girişten sonra, "İslam'ın yayılışı ve Rus genişlemesi (the spread of Islam and Russian expansion)" başlığı altında Arap fütühâtından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine kadar olan dönemin tarihçesi ele alınmış ve bu topraklarda İslam'ın yayılmasında başta Nakşibendi tarikatı olmak üzere farklı tasavvufî tarikatların ve ticaret kolonilerinin büyük rolleri olduğu üzerinde durulmuştur. "Sovyet Birliğinde İslam'ın resmî pratiği (the official practice of Islam in the Soviet Union)" başlığı altında İslam'ın sünnî yorumu, Şiiliğin Caferî kolu, Nizarî mezhebi İsmailîleri, Bahâiler, Şiilikte aşırıya kaçan gruplar, Yezidîler ve bu grupların idare edilmeleri konusu incelenmiştir. "Camiler, medreseler ve İslamî yayınlar (mosques, medressehs and Islamic publications)" adı altında ülkede bulunan camilerin sayıları, dinî eğitim veren kurumlar ve dinî neşriyat hakkında bilgi verilmektedir. "Paralel İslam (Parallel Islam)" başlığı altında İslam'ın bu bölgedeki tasavvufî yönü, özellikle de iki büyük tarikat olan Nakşibendî ve Kadirî tarikatlarının Rusya'nın Kafkasya'da ilerlemesine karşı vermiş olduğu mücadele, mürşid-mürid ilişkileri, tarikatlardaki iç işleyiş ve zikirler üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün sonunda ise Sovyet Müslümanlarının geleceğine dair tahminler ve kimlik sorunu, entegrasyon ve ekonomik problemleri hakkında bilgiler sunulmaktadır. 1959, 1970 ve 1979 yıllarında yapılan Sovyetler Birliği nüfus sayımları karşılaştırılarak Müslümanların nüfus yönünden avantajlı bir konumda olduğu vurgulanmış ve 2000'li yıllarda Müslümanların nüfusunun artış hızı ve iş gücü bakımından ne olacağına dair tahminler yapılmıştır.

İkinci bölümde ise Orta Asya, Transkafkasya, Kuzey Kafkasya, Avrupa Rusya'sı ve Sibirya'daki Müslüman etnik grupların tarihi, kültürü, nüfusu ve politikaları ile ilgili hususlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. "Orta Asya Müslümanları (the Muslims of the Central Asia)" başlığı altında, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Tacikler, Türkmenler, Dunganlar (Müslüman Çinliler), Karakalpaklar, Uygurlar, Baluçiler, Pamirliler, İroniler, Orta Asya Çiganları (çingeneler) ve Orta Asya Arapları hakkında malumatlar verilmektedir. Transkafkasya ve Kuzey Kafkasya Müslümanları başlığı altında Azerî Türkleri, Kuzey Kafkasya Müslümanları, Dağıstanlılar, Çeçen-İnguşlar, Çerkez kabileler, Abazalar, Karaçay-Balkarları, Müslüman Osetyalılar, Şah Dağı insanları, Gürcistan Müslümanları (Acarlar, Lazlar ve İngiloiler), Kürtler, Abhazlar, Meşhedîler, Talişler, ve Müslüman Tetler konu edilmektedir. Avrupa Rusya'sı ve Sibirya Müslümanları başlığı altında ise Tatarlar, Kırım Tatarları ve Başkırlar incelenmektedir.

Eserin sonuna açıklayıcı bir lügatçe, zengin bir bibliyografya ve indeks ilave edilmiştir. Ayrıca eser seksen beş tablo ve bahsi geçen bölgeleri gösteren haritalarla zenginleştirilmiştir. Ne yazık ki Rusya topraklarında yaşayan Müslümanların ve şu anki Türkî cumhuriyetlerin yakın tarihi ile ilgili çok önemli bilgileri haiz bu değerli çalışma henüz dilimize çevrilmemiştir.
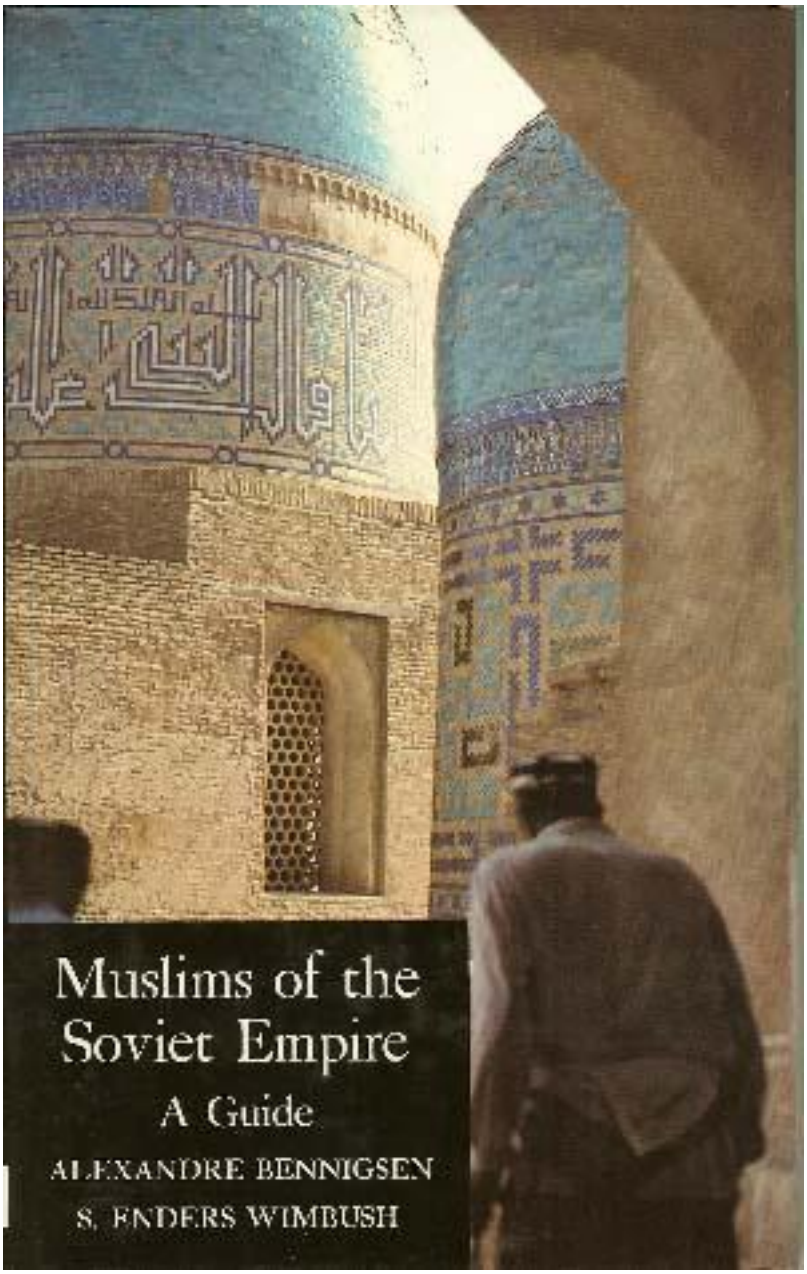
Kitabın fiyatı, Avrupa ve Amerika başta olmak üzere birçok ülkede 35 dolardır.